

центра), так і ексцентричний метод: від центра до периферії, коли центром є місце пожежі, погрому, труп або вирва від вибуху» [8, с. 134]. Ми вважаємо, що необхідно застосовувати різні методи пересування по території вчинення масових заворушень в умовах воєнного стану (ексцентричний, концентричний, фронтальний та інші) в залежності від розміру самої території та дій, які були на ній вчинені.

Підсумовуючи, зазначимо, що було досліджено особливості проведення огляду місця події під час розслідування масових заворушень в умовах воєнного стану. Визначено перелік осіб, які можуть приймати участь у проведенні огляду місця події в умовах військового стану. Зокрема, обов'язкові учасники – уповноважена особа (дознавач, слідчий, прокурор), працівники підрозділів кримінальної поліції (для охорони місця події, спостереження за поведінкою різних осіб, обстеження прилеглої території, опитування очевидців, проведення оперативно-розшукових заходів), спеціалістів вибухотехнічної служби Національної поліції України; необов'язкові учасники – співробітник НДЕКЦ за потреби для виявлення та вилучення окремих слідів протиправного діяння; інспектор служби охорони або служби безпеки об'єкта, що оглядається. З'ясовано, що необхідно застосовувати різні методи пересування по території вчинення масових заворушень в умовах воєнного стану (ексцентричний, концентричний, фронтальний та інші) в залежності від розміру самої території та дій, які були на ній вчинені.

1. Єфімов М. М. Особливості проведення огляду місця події при розслідуванні масових заворушень *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності та юридичної науки: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 19-20 верес. 2013 р.)*. Дніпропетровськ : ДДУВС, 2013. С. 365-368.

2. Єфімов М. М. Розслідування злочинів проти громадського порядку та моральності : навч. посібник (2-е вид., доп. і перероб.). Дніпро : ДДУВС, 2018. 188 с.

3. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

4. Лісняк А. І. Криміналістична характеристика та особливості розслідування масових заворушень: дис. на здоб. ст. д-ра філософії. Дніпро : ДДУВС, 2021. 231 с.

5. Макаренко Є. І. Огляд місця події: Довідник дільничного інспектора міліції. Дніпропетровськ: Юридична Академія МВС, 2004. 210 с.

6. Мінка П. Я., Чаплинський К. О. Тактика розслідування злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями: навч. посібник. Дніпропетровськ : ДГУ, 2007. 176 с.

7. Чаплинський К. О. Організаційно-тактичні основи проведення слідчого огляду. Криміналістичний вісник. 2011. № 1 (15). С. 22-29.

8. Шалдирван П. В. Методика розслідування масових заворушень: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К. : Академія адвокатури України, 2005. 210 с.

УДК 343.918

DOI: 10.31733/17-03-2023-372-374

Ганна БІДНЯК

доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Єлизавета ВІЛЬХОВА

курсант
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Відповідальність за посягання на конституційний лад, шпигунство, державну зраду та інші кримінальні правопорушення, що створюють загрозу національній безпеці України, передбачена відповідальність Розділом I Особливої частини Кримінального кодексу

України, що має назву «Злочини проти основ національної безпеки України». До початку повномасштабного вторгнення на територію України 24 лютого 2022 року, дійсно, у зазначеному розділі знаходилися лише норми, що регламентували кримінальну відповідальність за злочини, однак у березні того ж року відбулися зміни в законодавстві, відповідно до яких Кримінальний кодекс України доповнено деякими статтями, серед яких особливе місце займає стаття 111-1 «колабораційна діяльність». Зазначена норма містить 8 частин, серед яких зустрічаються як проступки, так і злочини.

У попередніх роботах ми зазначали, що особливістю ст. 111-1 ККУ є те, що за допомогою неї законодавець значно розширив та уточнив діяння проти національної безпеки України, за які настає кримінальна відповідальність, у тому числі розширив межі кримінальної відповідальності (менш та більш жорсткі санкції, залежно від ступеня небезпечності кримінально-протиправного діяння та його наслідків). Варто звернути увагу і на те, що у колабораційній діяльності, заколотворець уточнив і способи її вчинення, оскільки від умов та способів, знаряддя вчинення – залежить і процес доказування, кількість виявлених випадків та притягнутих до кримінальної відповідальності винних осіб [1].

Аналіз статистичних даних Офісу Генерального Прокурора, який свідчив про значну кількість кримінальних правопорушень, у період воєнного стану, проти основ національної безпеки України. Лише у період з січня по жовтень 2022 року обліковано 18748 кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки, серед яких 3169 випадків саме колабораційної діяльності. Серед зазначених облікованих випадків вчинення діяння передбаченого ст. 111-1 ККУ, вручено підозру лише 846 особам, а направлено проваджень до суду – 400 [4]. Різниця між обліковими кримінальними правопорушеннями, кількістю вручених підозр, а також результатом у вигляді направлення процесуальних проваджень до суду – свідчить про низький рівень ефективності доказуваності вчинення колабораційної діяльності, оскільки кримінальне правопорушення має безліч складових, що неможливо зафіксувати і дослідити, долучити до справи як доказ, без спеціальних знань та участі експертів.

Задля успішного розкриття та розслідування зазначених правопорушень важливо мати комплексне уявлення щодо елементів їх криміналістичної характеристики. Серед яких особливу увагу криміналісти приділяють особі злочинця.

Більшість науковців в своїх працях спираються на визначення, надане М. Салтевським, який зазначав, що криміналістична характеристика особи злочинця це такий опис рис зовнішності і внутрішніх властивостей людини, що дозволяє уявити образ людини, її портрет як соціально-біологічної істоти [6].

Грунтуючись на науковій літературі та аналізі судово-слідчої практики, можна зазначити, що понад 74 % випадків колабораційної діяльності вчиняються чоловіками, інші – жінками. Така суттєва різниця, за результатами дослідження, ґрунтується на високій латентності жіночої злочинності у даному типі кримінального правопорушення та на специфіці їх професійної діяльності. Кожен другий відомий випадок жіночого колабораціонізму вчиняється у співучасті з чоловіками (які офіційно зареєстровані у шлюбі, є співмешканцями або мали інші стосунки до злочинної діяльності).

Також, вивчаючи матеріали вироків з Єдиного державного реєстру судових рішень, можна зазначити наступне: жодна особа, щодо якої за результатами слідства винесено вирок щодо призначення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність, не має судимості, офіційно не працевлаштована. Також всі засуджені є громадянами і уродженцями України, за одиничними виключеннями (іноді, уродженці росії, країни-агресора), переважно неодружені, деякі мають на утриманні неповнолітніх дітей. На перший погляд ніяких особливостей в зазначених даних, які підвищують ймовірність вчинення протиправних діянь, окрім факту відсутності місця постійної роботи. Однак розглянувши інші рішення суду, ухвали щодо обрання запобіжного заходу, публікації новин ЗМІ тощо, увагу привертають посади, на яких працювали особи до початку повномасштабного вторгнення та після окупації.

Доречно розділити колаборантів за професійною діяльністю на три групи. До першої групи варто віднести тих осіб, які займали керівні посади у будь-якій установі, організації чи закладі, незалежно від типу власності, державних службовців (голови рад ОТГ, правоохоронці, народні депутати та інші). У другій групі потрібно розташувати осіб, які офіційно не працевлаштовані, оскільки це є значним детермінантом злочинності, тому значна кількість безробітних осіб схильна до співпраці з ворогом (з метою отримання коштів, влади, захисту тощо). До третьої групи входять всі ті професії, що не стосуються управління та масової взаємодії з людьми (наприклад, інженер, механік, біолог та інші).

Від професійної діяльності та зайнятості особи значно залежить ймовірність співпраці на користь ворога з його представниками в Україні або безпосередньо, оскільки особи першої групи мають специфічну освіту і відповідні навички, у тому числі впливу на населення через владні повноваження, безробітні – у пошуку будь-якої діяльності для підтримання умов існування (виживання), особи з третьої групи володіють необхідними знаннями і навичками для налагодження виробництва, розробки новітніх технологій проти України, ремонту тощо. Залежно від зайнятості і різновиду професії, освіти – у особистості колаборанта різняться ознаки щодо яких необхідно бути більш уважними. Це стосується і зміни у поведінці, зайнятості, інтересах та майнового стану особи, характеристики у суспільстві та частота взаємодії з іншими особами.

Демографічний фактор також впливає на поширеність і характер колабораційної діяльності як кримінально протиправного діяння, оскільки від ситуації на території держави залежить поведінка людей, психологічний тиск і вплив під час прийняття рішень, фізичні спонукання – не утворюють складу кримінального правопорушення за ст. 111-1 ККУ, відповідно до чинного законодавства, тому варто враховувати і демографічне розташування суб'єкта колабораційної діяльності, місце народження, проживання його та його родичів, близьких, друзів. На основі аналізу судових рішень та матеріалів кримінальних справ, з'ясовано, що виявлено більше фактів порушення зазначеної норми кримінального права на тимчасово окупованих територіях України, але остаточним показником доведення вини підозрюваних у вчиненні колабораційної діяльності, що становить значну небезпеку для основ національної безпеки держави, її цілісності та суспільства, яке проживає на її території. З 35 вироків, винесених судом за результатами досудового розслідування зазначеного кримінального правопорушення (проступків і злочинів) за ст. 111-1 ККУ, у Сумській області – 8, Харківській та Одеській по 7, Житомирській – 5, по 1 вирок у в Полтавській, Чернігівській, Дніпропетровській, Миколаївській областях.

Понад 50 % осіб які здійснюють колабораційну діяльність є уродженцями Луганської, Донецької області, але змінили після окупації місце проживання або продовжують злочинну діяльність на окупованій території однієї з областей України. Особа колаборанта охоплює майже всі вікові категорії, оскільки при вчиненні колабораційної діяльності суттєвий вплив має мета кримінально-протиправного діяння, засоби та способи його вчинення, умови і причини. У відомих випадках колабораційної діяльності можемо зустріти відомості про суб'єкта зазначеного кримінального правопорушення 54 років, 23 чи 29 років. Колабораційна діяльність охоплює значне коло осіб різної вікової категорії, однак із відомих випадків – жодного неповнолітнього та особи, вік якої перевищує 65 років. Встановлення таких вікових обмежень буде помилковим, оскільки у неповнолітніх великий відсоток прихованої злочинності, як і у осіб похилого віку. Ці категорії осіб вважаються найбільш вразливими, а тому зазначені не розглядаються як суб'єкти колабораційної діяльності без суттєвих доказів добровільності кримінально-протиправного діяння за ст. 111-1 ККУ. Сімейний стан впливає на вчинення колабораційної діяльності переважно в тих випадках, коли кримінальне правопорушення вчиняється подружжям у співучасті.

Підсумовуючи, зазначимо, що особою злочинця, як один із визначальних елементів криміналістичної характеристики, переважно представлена громадянами України, офіційно не працевлаштованими, до початку повномасштабного вторгнення займали керівні посади у будь-якій установі, організації чи закладі, незалежно від типу власності; іноді мають специфічну освіту; без судимості; охоплюють майже всі вікові категорії (від повноліття до 65 років); проживають в областях, прилеглих до окупованих, в деяких випадках змінили місце проживання або продовжують злочинну діяльність на окупованій території нашої держави.

1. Бідняк Г. С., Вільхова Є. М. Актуальні аспекти розслідування проявів колаборційних дій. Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення): матер. міжнар. наук.-практ. конф. Дніпро, 2022. С. 25-29.

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>.

3. Кримінальний Кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. №2341-III. Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26, ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

4. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати досудового розслідування: Офіс Генерального Прокурора. Статистика. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>.

5. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

6. Салтєвський М. В. Криміналістика: підручник: у 2 ч. Харків : Консум, 2001. Ч. 2. 528 с.